

Ks. Ginter Dzierżon
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Nierozerwalność małżeństwa w pismach łacińskich ojców Kościoła z IV wieku

Okres od św. Atanazego aż śmierci św. Augustyna w literaturze określany jest mianem złotego okresu patrystyki (300-450). Według patrologów, spuścizna wielu pisarzy pochodząca z tego przedziału czasowego ma charakter wybitny¹. Z badań nad piśmiennictwem tego okresu wynika, że ojcowie Kościoła podejmowali problem małżeństwa w kontekście tematyki dziewictwa i czystości odnoszonej do perspektywy eschatycznej². Świadczenia ojców Kościoła z IV w. dotyczą także problemu nierozdzielności małżeństwa. Tematykę tę podjęli tacy pisarze, jak: Juwenkus (III/IV w.), Hilary z Poitiers (ok. 315-387), św. Ambroży (339-397), Ambozjaster (IV w.) oraz papieża Syrycjusz (382-399). Wśród nich jednak pojmowanie waloru tego przymiotu małżeństwa nie było jednorodne. Niektórzy autorzy bowiem opowiadali się za możliwością zawarcia w pewnych uwarunkowaniach kolejnego małżeństwa. Teksty odnoszące się do tego zagadnienia nastrożają patrologom wiele trudności interpretacyjnych.

1. Juwenkus

Problem nierozdzielności małżeństwa stał się przedmiotem uwagi wywodzącego się ze znakomitego rodu hiszpańskiego kapłana

¹ Por. J. GÓRNY, *Patrologia*, Olsztyn 2002, s. 95.

² Por. S. ZINCONE, *Matrimonio nei Padri (IV-VII sec.)*, w: *Matrimonio – famiglia nei Padri*, Roma 2006, s. 276.

Juwenkusa. W swej skonstruowanej heksametrem „Historia evangelica” napisał on m.in. komentarz do Mt 5, 31-32³ i Mt 19, 3-12, w którym odniósł się do problemu separacji małżonków, z powodu cudzołóstwa⁴. Według H. Crouzela, tekstów tych w żadnym wypadku nie należy wiązać z przyzwoleniem na powtórne zawarcie związku⁵.

2. Hilary z Poitiers

Wśród patrologów brak jest jednomyślności w ocenie poglądów biskupa Poitiers Hilarego. W „Komentarzu do Ewangelii św. Mateusza” interpretując tekst Mt 5, 31-32 stwierdził on, iż żadna inna przyczyna nie usprawiedliwia rozejścia się stron, poza cudzołóstwem⁶.

³ Por. JUVENCUS, *Historia evangelica*, w: *Patrologiae cursus completus*, ed. J. P. Migne, Paris 1844-1855 (Dalej: PL) 19, 127-128: «Praecipunt veteres, si quis connubia rumpet. Scribere discidium, juris feralia verba. Sola viri recte discedet adultera tectis. As aliae maneant: nam casti jura pudoris Auctore amittent mulier deserta marito».

⁴ Tamże, s. 253-256: «Ecce Pharisei tentantes quaerere pergunt, Conjugis an liceat rejectum scindere vinculum, Quidquid erit, laesi tangit quod corda mariti. Haec ubi percipit, depromit talia Christus: Principio Deus in terris dispare sexu Constituit, jussitque uno de corpore necti. Amborumque animas iuncti inolescere membris. Quod Deus ergo jubet proprio concretere verbo, Illicorum est hominum foedo secernere luxu. Moses praecipit, quo pectora dura videtur, Scribere discidium, quo saxea corda revinci Per proprios apices possint sub iudice flamme. Nam tenere exsolvet casti qui iura cubilis, Alteraque illius thalamis sociabitur uxor, Crimen adulterii populo sub teste subibit. Discipuli referent: Urget lex ista virorum, Servitii que premit non aequo pondere partem, Ut melius fuerit thalamis caruisse perosis. Respondit Dominus: Non omnes pondere tanto Subjecit humeros: lectae sunt talia dona Virtutis. Trino truncantur corpora more, Quae nulla gaudent genitali lege tororum. Namque alios tales progigni in luminis oras Comperimus: plerosque hominum vis ferrea sexu Exuit: Ast alios Ipsos sibi demere constat Pro coeli regnis pronum de pectore amorem. Quisque capax fuerit, celsa virtuti eapessat, Quod paucis, lectisque Deus vult pandere munus».

⁵ Por. H. CROUZEL, *La indisolubilidad del matrimonio en los Padres de la Iglesia*, w: T. GARCÍA BARBARENA (red.), *El vinculo matrimonial ¿divorcio o indisolubilidad?*, Madrid 1978, s. 103.

⁶ Por. *Sancti Hilarii in Evangelium Mattei Comentarius*, PL 9, 939-940: «Dictum est autem: qui dimiserit uxorem suam, det illi repudium, etc. (ibid.31). Aequitatem in

Analizując to twierdzenie H. Crouzel uważał, że pojęcia „przerwać” (*desinere*) nie należy kojarzyć z możliwością zawarcia nowego małżeństwa. Popierając tę tezę powołał się on na słowa wyrażone w rozdziale 19 „Komentarza”, w którym Hilary pisał, że żony w żadnym wypadku nie można porzucić⁷.

Podobną opinię wyraził S. Zincone. Zwrócił on uwagę, iż biskup Poitiers powołał się wprawdzie na Mt 19, 9, w którym występuje kontrowersyjny termin „porneja”, to jednak powstrzymał się od interpretacji tego passusu; nawiązał natomiast do idei związku Chrystusa z Kościołem, odwołując się do nauczania św. Pawła wyrażonego w Liście do Efezjan (Ef 5, 32) oraz do treści zawartych w Rdz 2, 23⁸. Włoski patrolog spostrzegł, że podobne powiązanie tekstów biblijnych wystąpiło jeszcze u Hilarego w „Komentarzu do Psalmu 52”⁹.

Odmienny pogląd w tej kwestii wyrazili P. Nautin i G. Cereti. Opowiadają się oni bowiem za hipotezą odmienną, według której biskup Poitiers dopuszczał możliwość zawarcia nowego związku. P. Nautin przekonywał, że stanowisko Hilarego było podobne do tego, które przyjął Ambroziejster¹⁰.

W opinii G. Ceretiego, tekst „Nam cum lex libertatem dandi repudii ex libelli auctoritatae tribuisset, nunc marito fides evangelica non solum voluntatem pacis indixit, verum etiam reatum coactae

omnes concilians, manere eam maxime in conjugorum pace praecipit; legi addends plura, nihil demens. Nec sane profectus argui potest. Nam cum lex libertatem dandi repudii ex libelli auctoritatae tribuisset, nunc marito fides evangelica non solum voluntatem pacis indixit, verum etiam reatum coactae in adulterium uxoris imposuit, si alli ex discessionis necessitatae nubenda sit: nullam aliam causam desinendi a coniugo praescribens, quam quae virorum prostitutae uxoris societate pollueret».

⁷ Tamże, s. 1023-1024: «Uxorem non debere dimittere, de enuchis, de infantibus inhibitis. Divitem difficile introire in regnum caelorum»; H. CROUZEL, *Le remariage après separation pour adultère selon les Pères latins*, Bulletin de littérature ecclésiastique 75 (1974), 200-202; H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 103.

⁸ S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 324.

⁹ Por. HILARIUS PICTAVIENSIS, *Tractatus in LII psalmum*, PL 9, 334; S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 325.

¹⁰ Por. P. NAUTIN, *Divorce et remariage dans la tradition de l'Eglise latine*, Recherches de science religieuse 62 (1974), s. 21-26.

in adulterium uxoris imposuit, si alli ex discessionis necessitatae nubenda sit” jest jednym z najbardziej wyraźnych tekstów, w których zezwala się na zawarcie nowego związku małżeńskiego¹¹.

3. Św. Ambroży

Jak wykazał H. Crouzel, bp Mediolanu św. Ambroży w wielu dziełach pisał o rozwiązaniu małżeństwa, nie wspominając nic o możliwości zawarcia nowego związku¹². W rozdziale VI Pisma „De virginitate” mówił on, że tego typu praktyka wynika z prawa Bożego¹³. Z kolei w rozdziale VIII „Komentarza do Ewangelii według św. Łukasza” podkreślił z całym naciskiem, że z tych racji małżeństwo jest nierozzerwalne¹⁴, by następnie dodać, że nie wolno człowiekowi zmieniać tego wymogu¹⁵. W literaturze przedmiotu spore problemy interpretacyjne budzą twierdzenia Ambrożego zawarte w rozdziale VIII, 2-8. Wyjaśniając ten tekst H. Crouzel przekonywał, iż w przeciwieństwie do rozwiązań występujących w prawie rzymskim, treści te należy traktować jako zachętę do nieporzucania swej żony¹⁶. Zdaniem G. Ceretiego, wypowiedzi biskupa Mediolanu należy rozważyć w kontekście, w jakim powstały. Utrzymuje on, iż za czasów Ambrożego wielu wiernych nawróconych na chrześcijaństwo nie

¹¹ Por. G. CERETI, *Divorzio, nuove nozze e penitenza nella Chiesa primitiva*, Wyd. 3, Roma 2013, s. 138.

¹² H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 103.

¹³ Zob. S. AMBROSIUS, *De virginitate*, PL 16, 273: «Quo loco magisterium divinae vocis imitemur. Nam cum in superioribus coniugum memoraverit non esse solvendum, nisi ex causa fornicationis [...]».

¹⁴ Por. S. AMBROSIUS, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, PL 15, 1765: «Quidam enim putant omne conjugum a Deo esse, maxime scriptum est: Quae Deus conjunxit, homo non separet (Marc. XIX, 6). Ergo si omne coniugum a Deo est, omne coniugum non licet solvi».

¹⁵ Por. tamże: «Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuae copulae dilnearis auctorem». [...] Enim cui non licet, vieviente viro mutare coniugum, potest obrepere libido peccandi».

¹⁶ H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 103-104; S. ZINONE, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 332.

żyło w przeświadczeniu, że wymagania zawarte w Ewangeliach co do małżeństwa mają inny charakter, aniżeli wymagania funkcjonujące w ówczesnym prawie świeckim¹⁷. Nawiązując do stwierdzenia wyrażonego w Komentarzu do Łk 8,6 „et coniugum quo putas adulterium est”, G. Cereti zwrócił uwagę, że w ówczesnym Kościele istniała praktyka, zgodnie z którą tego, który zawarł powtórne małżeństwo, uznawano za cudzołożnika¹⁸.

Zdaniem H. Crouzela, Ambroży stał na stanowisku, iż istniejące w prawie Mojżeszowym przyzwolenie na podjęcie takiej decyzji nie wpływało w żadnym wypadku z prawa Bożego. Według biskupa Mediolanu, z tego obszaru prawa pochodziło stwierdzenie ujęte w Rdz 2, 24. Odnosząc się do przywileju pawłowego wskazywał on, iż nie istnieje zgoda na to, by inicjatywa wyszła ze strony wierzącego. Porównał on porzucenie żony do podziału własnego ciała¹⁹. Ustosunkowując się do tego tekstu G. Cereti podkreślił, iż w treściach tych należy upatrywać jednego z pryncypialnych źródeł, które przyczyniły się do powstania instytucji przywileju pawłowego²⁰.

Problem nierozzerwalności małżeństwa św. Ambroży podjął także w dziele „De Abraham” I, 4, 25. Uważał on, iż w przypadku cudzołóstwa zarówno mężczyzna, jak i kobieta mają prawo do separacji²¹.

¹⁷ G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 134-135; J. KAMAS, *The Separation of the Spouses with the Bond Remaining*, Roma 1997, s. 54.

¹⁸ G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 143.

¹⁹ S. AMBROSIUS, *Expositio Evangelii...*, PL 15, 1765-1767: «Ergo qui dimittit uxorem, carnem suam scindit, dividit corpus»; H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 103-104; S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 331.

²⁰ G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 397.

²¹ Por. S. AMBROSIUS, *De Abraham*, PL 14, 431: «Sed et vos moneo, viri, maxime qui ad gratiam Domini tenditis, non commisceri adulterino corpori (qui enim se jungi meretrici unum corpus est) nec dare occasionem divortii mulieribus. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum [...]. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet quod mulieri non licet. Eadem a viro, quae uxore debetur castimonia. Quidquid in eam quae non sit legitima uxor, commissum fuerit adulterii damnatur crimine. Ergo advertistis quid debeatis cavere, ne quis sacramentis se indignum praebeat»; G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 397; H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 104.

W następnych wersetach zaś pisał, że mężczyzna nie może zawrzeć nowego małżeństwa, dopóki żyje jego żona (I, 7, 59)²². Według H. Crouzela, pomimo tego, że biskup Mediolanu nie dokonał wyrażonej interpretacji przywołanego tekstu ewangelijnego, to jednak w jego rozważaniach o charakterze pastoralnym nie znajdujemy przyzwolenia na zawarcie powtórnego małżeństwa w sytuacji wyjątkowej, jakim jest popełnienie cudzołóstwa²³. Opinii tej nie podziela G. Cereti twierdząc, iż świadectwo, o którym mowa, ma charakter zbyt ogólny, żeby można z niego wysnuć wniosek wyrażony przez H. Crouzela²⁴.

4. Ambozjaster

Postacią najbardziej kontrowersyjną wśród łacińskich pisarzy chrześcijańskich z IV w. jest anonimowy autor, zwany w literaturze Ambrozjasterem²⁵. Patrologom wiele problemów interpretacyjnych nastroczają następujące treści Komentarza do Listu św. Pawła 1 Kor 7, 10-11: *„Iis autem qui matrimonio juncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus. Postquam innuptis et viduis locutus est, hos alloquitur, qui matrimonio juncti sunt, ore Domino: Uxorem a viro non discedere; quo si discesserit, manere inuptam. Hoc Apostoli consilium est, ut si discesserit propter malam conversationem viri, jam inupta maneat. Aut viro suo reconciliari. Quod si continere se, inquit, non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur, non enim*

²² S. AMBROSIUS, *De Abraham...*, PL 14, 431: «Nulli licet scire mulierem, praeter uxorem. Ideoque conjugii tibi datum est, jus, ne in laqueum incidas et cum aliena muliere delinquas. Vincit es uxori, noli quaerere solutionem; quia non licet tibi uxore vivente, uxorem ducere. Nam aliam quaerere, cum hebeas tuam, crimen est adulterii, hoc gravius, quod putas peccato tuo auctoritatem lege quaerendum. [...] Nec solum est adulterium, cum aliena peccare coniuge, sed omne quod non habet postestatem conjugii: tamen locus iste docet gravius crimen esse, ubi celebrati conjugii jura temerantur, et uxoris pudor solvitur».

²³ H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 104.

²⁴ G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 226-227.

²⁵ Por. J. RODRÍGUEZ DIEZ, *Indisolubilidad y divorcio en la historia del matrimonio cristiano y canónico ¿indisolubilidad extrínseca relativa de futuro?*, Anuario Jurídico y Económico Escorialense 39 (2006), s. 180.

permittuntur mulieri, ut nubat, Si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiae, aut si illicita impellente lasciavia, usum quaerat uxoris; quia interior non omnino hac lege utitur, qua potior. Si tamen apostateverit vir, aut unam quaerat uxoris invertere; nec alii potest nubere mulier, nec reverti ad illum. *Et virum uxorem non dimittere*. Subauditur autem, excepta fornicationis causa. Et ideo non subjectit dicens: sicut de muliere: qui si discesserit, manere sic; quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem: quia non ita lege constringitur, sicut mulier; caput enim mulieris vir est²⁶.

Badacze podkreślają, że Ambrożyjaster napisał komentarz do 1 Kor 7, 10-11 w kontekście Mt 5, 32²⁷. Nie mają oni wątpliwości co do tego, iż pisarz ten nie traktował na równi sytuacji kobiety i mężczyzny. Uważał on bowiem, że kobieta nie może wyjść powtórnie za męża w przypadku, gdyby mąż popełnił niemoralne czyny; nieco inaczej natomiast ujął on pozycję mężczyzny twierdząc, iż w przypadku popełnienia grzechu przez żonę mógłby on zawrzeć nowy związek, gdyż jak to określił odwołując się do 1 Kor 7, 11, mąż jest głową żony²⁸. S. Zincone twierdzi, że w hipotezie tej Ambrożyjaster czyni aluzję do cudzołóstwa²⁹.

Według patrologów, przytoczony tekst jest pierwszym tego rodzaju źródłem, w którym dopuszcza się w sposób wyraźny zawarcie nowego małżeństwa przez mężczyznę w przypadku popełnienia cudzołóstwa przez żonę³⁰. W opinii G. Ceretiego, tekst ten nie jest typowym tekstem egzegetycznym, ale świadectwem praktyki Kościoła funkcjonującej w ówczesnym czasie³¹. J. Kamas skłania się ku tezie, iż w tym wypadku nie idzie o praktykę w znaczeniu powszechnym, ale o pewien laksyzm występujący w praktyce lokalnej³².

²⁶ Por. AMBROSIASTER, *Commentaria in Epistulam ad Corinthios primam*, PL 17, 218.

²⁷ S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 325.

²⁸ Tamże, s. 325-326.

²⁹ Tamże, s. 326.

³⁰ Tamże.

³¹ G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 203-204.

³² J. KAMAS, *The Separation...*, dz. cyt., s. 55.

W analizie „Komentarza do 1 Kor 7, 10-11” nie można też pominąć faktu, iż Ambrożyjaster w tekście tym poszerzył gamę czynów, które uprawniałyby małżonków do rozejścia się. Jako powód podjęcia takiej decyzji uznawał on nie tylko cudzołóstwo, ale także apostazję oraz rozwiązłe życie³³.

W spuściźnie Ambrożyjastera znajdują się także rozważania odnoszące się do statusu wdowy. W komentarzu do 1 Kor 7, 39 bowiem zaleca on wdowie zamierzającej zawrzeć małżeństwo zawarcie go z osobą wierzącą³⁴. Zdaniem H. Crouzela i F. Gil Delgado, pisarz w swym ujęciu zrównał przypadek cudzołóstwa żony z sytuacją umożliwiającą aplikację przywileju pawłowego³⁵. Według uczonych, Ambrożyjaster jest pierwszym pisarzem, który uznał możliwość zawarcia nowego małżeństwa zarówno w przypadku cudzołóstwa żony, jak i w sytuacji uprawniającej do zastosowania przywileju pawłowego³⁶.

Patrolodzy podkreślają, iż ten anonimowy pisarz dopuszczał drugie małżeństwo wdowy ze względu na niepewnościągliwość. Popierając swą tezę przywołują oni tekst wyjaśniający 1 Kor 7, 40³⁷. Według

³³ S. ZINCONE, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 326.

³⁴ AMBROSIASTER, *Commentaria in Epistulam ad Corinthios...*, PL 17, 225: «*Mulier vincta lege, quamdiu vivat vir ejus. Haec idcirco, ut docent quia mulier, etamsi a viro ejecta, nubendi licentiam non habet. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est. Etiam haec ad superdictas pertinent casus; ut ostentadat quam beata sit virgo, cui nulli nisi soli Deo subiecta sit. Vincere enim videtur naturalem subjectionem, quando quo per naturam humiliatum est, erigit. Cui vult nubat, tantum in Domino: id est, quem sibi aptum putaverit, illi nubat; quia nivitae nuptiae solent malos proventus habere. Tantum in Domino, hoc est, ut sine suspicione turpitudinis nubat, et religionis suae viro nubat: hoc est in Domino nubere.*»

³⁵ H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 106; F. GIL DELGADO, *Divorcio en la Iglesia. Historia e futuro*, Madrid 1993, s. 26.

³⁶ H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 106; F. GIL DELGADO, *Divorcio...*, dz. cyt., s. 26.

³⁷ AMBROSIASTER, *Commentaria in Epistulam ad Corinthios...*, PL 17, 225: «*Cum dicit superius, nubat, lege loquitur naturali; quamquam a Deo primae nuptiae sint, secundae vero permissae sunt. Denique prima nuptiae sub benedictione Dei celebrantur sublimiter: secundae autem etiam in praesenti carent gloria; concessae sunt autem propter incontinentiam [...]*».

S. Zincone, przyzwolenie na powtórne zawarcie związku miało powstrzymać osobę przed nieopanowaniem³⁸.

W twórczości Ambrozjastera poświęconej małżeństwu pojawia się jeszcze jeden ważki wątek. Komentując 1 Tm 3, 12-13 przekonywał on, iż tylko pierwsze małżeństwo jest celebrowane z błogosławieństwem Bożym; takiego charakteru natomiast nie ma drugi związek³⁹. W opinii S. Zincone, w przytoczonym tekście zauważalne jest zarówno odniesienie do Rdz 1, 28, jak i do ceremonii zawierania małżeństwa. Skłania się on ku tezie, że Ambrozjaster stał na stanowisku, iż taki sposób podejścia był dziedzictwem wspólnym Kościoła i Synagogi⁴⁰. Z ówczesną ceremonią zawierania małżeństwa wiąże także ten tekst G. Cereti, wskazując, iż po ogłoszeniu edyktu mediolańskiego w 313 r. w życiu Kościoła miała ona coraz to większe znaczenie⁴¹.

Kończąc ten pasuus należy stwierdzić, iż badacze spuścizny Ambrozjastera nie mają wątpliwości co do tego, iż pojmował on małżeństwo jako instytucję pochodzenia Bożego. Pogląd ten znajduje potwierdzenie nie tylko w tekstach komentarzy do listów pawłowych, ale także w tekstach znajdujących się w „*Questiones Veteris et Novi Testamenti*”. Prawda ta została uwydatniona w sposób szczególnie w „*Questio 127, 7*”⁴². Pomimo takiego podejścia dopuszczał on jednak możliwość zawarcia nowego związku nie tylko z powodu cudzołóstwa, ale także z powodu innych niemoralnych czynów.

³⁸ S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 327.

³⁹ Por. AMBROSIASER, *Commentaria in Epistulam Thimotei primam*, PL 17, 470: «Homini enim unam uxorem decrevit Deus, cum qua benedicitur; nemo enim cum secunda benedicitur». Podobne stwierdzenie spotykamy w Komentarzu do 1 Kor 7, 40. – AMBROSIASER, *Commentaria in Epistulam ad Corinthios...*, PL 17, 225.

⁴⁰ Por. AMBROSIASER, *Questiones Veteris et Novi Testamenti. Questiones ex utroque mixtim. Appendix*, PL 35, 2379; S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 327.

⁴¹ G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 153.

⁴² AMBROSIASER, *Questiones Veteris...*, PL 35, 2381; S. ZINCONI, *Matrimonio...*, art. cyt., s. 327.

5. Papież Syrycjusz

Papież Syrycjusz w Liście do Himeriusza zdecydowanie sprzeciwiał się powtórnemu zawarciu związku⁴³. Pisał on, iż w pierwszym małżeństwie założenie welonu wiąże się z błogosławieństwem; błogosławieństwo to natomiast nie ma miejsca przy zawieraniu drugiego związku. Naruszenie tego wymogu jest niczym innym jak jedną z form świętokradztwa⁴⁴.

Treści zawarte w tym Liście ukazują jeszcze jeden problem w związku z zawarciem drugiego związku, mianowicie ci, którzy zawarli powtórny związek, byli poddawani pokucie. Jeśli otrzymali absolicję nie mieli żadnych praw; w tym również nie mieli prawa do zawarcia nowego związku, ani też prawa do życia w związku, który uprzednio zawarli⁴⁵. Według G. Ceretiego, świadectwo to znalazło swój wyraz w praktyce przyjętej w kan. 21 synodu Arletańskiego II (po 442), w którym postanowiono: „Pokutnica, która po śmierci ośmieliłaby się wyjść za mąż albo żyłaby z obcym podejrzanym albo

⁴³ Por. *Epistola decretalis Siricii papae ad Himerium Taraconensem episcopum*, PL 56, 556-557: «De coniugali autem velatione requisiti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonio possit accipere? Illoc ne fiat modus omnibus inhihemus; quia illa benedictio quam nupturae sacerdos imponit, apud fideles cuiusdam sacrilegium instar est, si ulla transgressione violetur».

⁴⁴ H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 106.

⁴⁵ *Epistola decretalis Siricii...*, PL 56, 557: «De his vero non incongrue dilectio tua apostolicam sedem credidit consulendam, qui acta poenitentia, tamquam canes et sues ad vomitus pristinos et volutabra redeunt, et militiae cingulum, et Judicas voluptates, et nova coniugia, et inhibitos denuo appetivere concubitus; quorum professam incontinentiam generali post absolutionem filii prodiderunt. De quibus quia jam non habent suffugium poenitendi, id duximus decernendum, ut sola intra Ecclesiam fidelibus oratione jungantur, sacra mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, inter sint; a Dominicae autem mensae convivio segregentur; ut hac saltem districtione correpti, et ipsi in se sua errata castigent, et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscenis cupiditatibus retrahentur. Quos tamen, quoniam carnali fragilitate cecidrun viatico munere, cum ad Dominum coeperint profisci, per communionis gratiam volumus sublevari. Quam formam et circa mulieres quae se post poenitentiam talibus pollutionibus devinxerut, servandam esse censemus»; G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 388.

zabronionej bliskości, niech razem z nim będzie trzymana z dala od progów Kościoła. Zdecydowano się tego przestrzegać także w stosunku do mężczyzny odbywającego pokutę⁴⁶.

6. Zakończenie

Mając na uwadze problem badawczy tego opracowania nie można abstrahować od ówczesnej sytuacji Kościoła. W IV w. uległa ona pewnej zmianie. Na mocy bowiem edyktu mediolańskiego wydanego w 313 r. chrześcijaństwo stało się religią dozwoloną. Za rządów cesarza Teodozjusza natomiast uzyskało ono status religii urzędowej⁴⁷. Te nowe uwarunkowania znalazły również odzwierciedlenie w pismach ojców Kościoła piszących w IV w.

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż opinie patrologów co do waloru niektórych tekstów ojców Kościoła w kwestii nierozzerwalności małżeństwa są podzielone. Większość autorów stoi na stanowisku, iż poza Ambrozjastrem, pozostali pisarze tego okresu nie przyzwalałi na zawarcie powtórnego związku; nieliczni natomiast są zdania przeciwnego.

Badając spuściznę łacińskich ojców Kościoła z IV w. H. Crouzel podkreślił, iż za wyjątkiem Ambrozjastera, są oni zgodni co do tego, iż teksty Mt 5, 32 i 19, 9 należy interpretować w kategoriach wyjątku od zasady nieporzucania małżonka. Jedynie ten anonimowy pisarz opowiadał się za zawarciem nowego związku przez mężczyznę nie tylko z powodu cudzołóstwa, ale także z kilku innych powodów⁴⁸. Niektórzy patrolodzy uważają, iż teksty Ambrozjastera są świadectwem pewnej praktyki, która funkcjonowała w ówczesnym Kościele. W tym wypadku jednak nie chodziło o praktykę powszechną. Według

⁴⁶ Por. *Synod w Arles II*, w: A. BARON, H. PIETRAS (opr.), *Acta synodalia*, t. 6, Kraków 2001, s. 27; G. CERETI, *Divorzio...*, dz. cyt., s. 388.

⁴⁷ Szerzej na ten temat zob. B. KUMOR, *Historia Kościoła*, t. 1, Lublin 2003, s. 104-107 i 112-117.

⁴⁸ H. CROUZEL, *La indisolubilidad...*, art. cyt., s. 65.

J. Kamasa, szło jedynie o pewien laksyzm, który wystąpił w praktyce Kościoła lokalnego.

Popierając swój pogląd w kwestii rygorystycznego podejścia ojców łacińskich do kwestii nierozzerwalności małżeństwa H. Crouzel wskazał na dyrektywy zawarte w dekretach papieskich z IV w. oraz na praktykę pokutną, która funkcjonowała wówczas w Kościele. W dekretach bowiem zobowiązywano biskupów, prezbiterów i diakonów do życia ze swoimi żonami w absolutnej wstrzemięźliwości; ci zaś wierni, którzy czynili pokutę, byli zobligowani po jej odbyciu do życia z żonami we wstrzemięźliwości⁴⁹.

Indissolubility of Marriage In the Writings of 4th Century Latin Church Fathers

Summary

The author of the presented article discusses the issue of indissolubility of marriage in the writings of 4th century Latin Church Fathers. His analyses proved that among patrologists there are mixed opinions concerning the value of some writings on this topic. The majority of patrologists believes that, apart from Ambrosiaster, all other writers of that time gave no consent for people to remarry while some patrologists think the opposite.

On the basis of the research carried out by H. Crouzel, the author pointed out that, apart from Ambrosiaster, all Church Fathers agreed that the texts of Mt 5, 32 and 19, 9 should be interpreted as an exception to the rule of not abandoning the spouse. Only Ambrosiaster stood for entering into a new marriage not only in the case of adultery but also for a few other reasons. Some patrologists think that his writings reflect certain practices adopted in the Church of that time. In this case, however, it was not a common practice but, as Kamas believes, a kind of laxism which appeared in the practice of a local Church.

⁴⁹ Tamże.